Български език / Bulgarian Language 72 (2025), 3, 50–67
Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372
doi: 10.47810/BL.72.25.03.04

Лични и показателни местоимения в говора на Припеците (разложки говор – северен подтип)

Катерина Ушева
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
ushevakatq@gmail.com

Обект на изследване в статията е северният подтип на разложкия говор – диалектът на Припеците. Целта е да се проучат и опишат личните и показателните местоимения на този разложки диалектен подтип. След анализа на езиковия материал могат да бъдат направени следните по-важни обобщения: по отношение на личните местоимения говорът на Припеците се характеризира както със източнобългарски диалекти особености, така и със западнобългарски. Показателните местоимения съхраняват архаичен тричленен модел от западнобългарски тип с местоименни елементи *-т, -в, -н*, но същевременно е налице и нова тенденция за опростяване на този модел в двучленен, както в повечето български диалекти и в книжовния български език.

Ключови думи: диалектология; български език; разложки говор; северен диалектен подтип; местоимения

Personal and Demonstrative Pronouns in the Dialect of Pripetsite (Razlog Dialect – Northern Subtype)

Katerina Usheva
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Science
ushevakatq@gmail.com

The focus of this study is the northern subtype of the Razlog dialect, known as the dialect of Pripetsite. The aim of the article is to examine and describe the personal and demonstrative pronouns of this dialectal subtype. Based on the analysis of the linguistic material, the following key generalisations can be made: regarding personal pronouns, the dialect of Pripetsite exhibits features of both East Bulgarian and West Bulgarian dialects. The demonstrative pronouns retain an archaic three-part West Bulgarian model with pronominal elements *-т, -в, -н*, while at the same time showing a tendency toward simplification into a two-part model, as found in most Bulgarian dialects and in standard Bulgarian.

Keywords: dialectology; Bulgarian language; Razlog dialect; northern dialectal subtype; pronouns

---

© Катерина Ушева, 2025 / © Katerina Usheva, 2025

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0). /

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

I. Увод

За първи път в лингвистичен аспект разложкият говор се представя през 1822 г. с отпечатването във Виена на *Додатак к Санктпетербургским сравнитељним рјечницима свију језика и нарјечија, с особитим огледима бугарског језика* на Вук Караджич (Караџић/Karadžić 1822: 1–54). В сборника са поместени думи, народни песни, евангелски притчи и молитвата „Отче наш“ на разложки диалект. Днес вече е известен първообразът на ръкописа, от който Караджич е заимствал. Негов автор е Марко Георгиевич – българин от Разлог, а в самия оригинал се открояват редица характерни особености на разложкото наречие (Илиева/Ilieva 2018: 225–253).

На разложкия говор през годините са се спирали редица родни и чуждестранни учени (вж. Молеров/Molerov 1905: 173–182; Алексиев/Aleksiev 1931: 91–124; Мирчев/Mirchev 1936: 61–84; 1939: 1–33; Тодоров/Todorov 1939: 107–202; Молерови/Molerovi 1954: 9–16; Bernard 1959: 87–117; 1960: 349–377; 1962: 81–106; Стойков/Stoykov 1962: 243–245; 1971: 375–380; Кочев/Kochev 1980: 625–647; 1968: 437– 455; Видоески/Vidoeski 1987: 7–36; Цонев/Tsonev 2008: 1–374; Цинзов/Tsinzov 2008). През 1831 г. е отпечатана и статията „Разложкият говор“ на Никола Алексиев (Алексиев/Aleksiev 1931), в която се разкриват фонетичните и отчасти граматичните особености на диалекта. Съществен принос в изследването на историческия развой на говора има Кирил Мирчев със статиите си „Черковни текстове на разложки говор от миналия век“ (Мирчев/Mirchev 1936: 61–84) и „Черковни песни на разложки говор от средата на XIX век“ (Мирчев/Mirchev 1939: 1–33). Въз основа на църковни текстове от Разложко от средата на XIX век авторът прави анализ на езиковите особености на говора. Една от уникалните особености на разложкия говор – палатализационните промени при съгласните – процес, който повтаря резултатите от първа праславянска палатализация, е обект на изследване в статиите на Ст. Стойков „Един особен случай на палатализация в българския език (Преглас на съгласните *к’, х’* в *ч’, ш’* в говора на гр. Банско)“ и „Новая первая палатализация в болгарском языке (изменение согласных *к’, г’,* в *ч’, џ’* в разложском говоре)“ (Стойков/Stoykov 1962: 243–245; 1971: 375–380). В по-ново време на разложкия говор са посветени книгата на Р. Цонев „Говорът на град Банско“ (Цонев/Tsonev 2008) и изследването на Л. Цинзов „Особености на разложкия говор“ (Цинзов/Tsinzov 2008).

За първи път разграничение между два диалектни подтипа в разложкия говор – северен и южен, прави Никола Алексиев в статията си „Разложкият говор“ (Алексиев/Aleksiev 193: 191–124). Към северния подтип той отнася говора на селищата Белица, Долно Драглище, Горно Драглище, Добърско, Годлево, Разлог, Бачево, разположени в полите на Рила планина и известни под името Припеците. Южният подтип характеризира говора на Банско. Алексиев за първи път успява да открои и някои различия между двата подтипа. Основните разграничителни белези, които извежда, се отнасят до:

1. Праславянските консонантни съчетания *tj, *dj, които се застъпват от двуфонемните рефлекси *шт* < **tj и жд* < **dj* в северния подтип и от *ш'ч'* < **tj, ж*< **dj* в южния подтип.

2. Развой на групите *ръ, рь* > *ръ* (в северната група) и *ръ, рь* > *ър* или *ръ* в зависимост от броя на следващите консонанти в южната група.

3. По-особен „провлачен изговор“ в Банско и отсъствието му в останалите селища, т.е. забелязва ударения квантитет в южния подтип. От морфологична гледна точка, макар и фрагментарно, той дава примери с местоименен елемент *-в* при показателните местоимения в северния подтип, които са и податки за наличието на тройна местоименна система при тях.

Двата подтипа на разложкия говор се обединяват от:

– общия развой на стб. **ѣ** > *ê* или по-ново *е* (частично в 3 селища);

– застъпниците на старобългарските ерови гласни;

– застъпниците на старобългарските носови вокали;

– двойното ударение, което той нарича „второ ударение при многосложните думи“, както и почти всички промени по отношение на консонантизма и вокализма на разложкия говор.

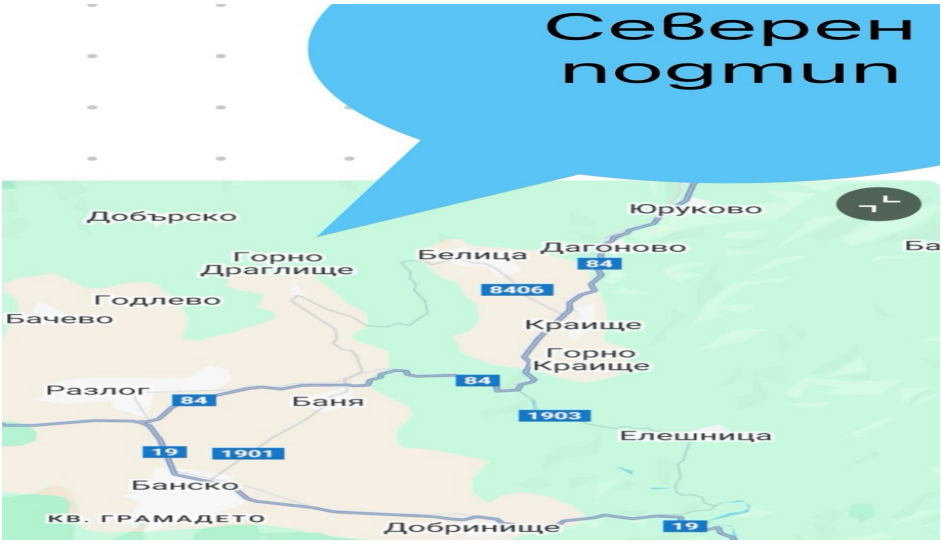

Обект на нашето изследване е диалектът на северния подтип на разложкия говор, включващ говора на няколко селища – Долно Драглище, Горно Драглище и Добърско, известни като Припеците. Целта на статията е да проучи и опише личните и показателните местоимения на този разложки диалектен подтип. Езиковият материал за изследването е лично събиран на терен в с. Горно Драглище. Ползват се и данните от архива на „Родопски речник“ на Секция за българска диалектология и лингвистична география на Института за бълагарски език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН.

II. Лични и показателни местоимения в говора на Припеците

1. Лични местоимения

1.1. Именителни форми

1.1.1. Именителни форми за единствено число

а) местоименна форма **йà** за 1 л. ед.ч.

Именителната форма на личното местоимение за 1 л. ед.ч. е **йà**: ***Йà*** *си ѝскам дạ си дòйдạạ у думà и дạ си пѝтạạ нàште, стàрите хòрạ.*

б) местоименна форма **тѝ** за 2 л., ед.ч.

Именителната форма на личното местоимение за 2 л., ед.ч. е **тѝ**: ***Тѝ*** *ѓе ч'è не зạпѝшувàш сè?*

в) местоименни форми: **тòй**, **т'à**, **тò** за 3 л. ед.ч.

Формите за 3 л. ед.ч. притежават граматичната категория род – мъжки, женски, среден род. Формата за мъжки род е **тòй**: *И ут ч'ѝнуту* ***тòй*** *ме пạзàре, ч'е ме вòди нạгорè кạạ нѝх.* За женски род в говора на Припеците се употребява местоимението **т'à**: ***Т'à*** *и е зòлвạ нạ нèạ*. Формата за среден род е **тò**: *Ми* ***тò*** *е еднò ạчиѝк детè!*

1.1.2. Именителни форми за множествено число

а) местоименна форма **нѝе** за 1 л. мн.ч.

б) местоименна форма **вѝе з**а 2 л. мн.ч

в) местоименна форма **тѝạ** за 3 л. мн.ч.

Формата **нѝе** се употребява за 1 л., мн.ч.: ***Ниè*** *имàхме вуденѝца.* За 2 л. мн.ч. в северния подтип на разложкия говор се използва местоимението **вѝе**: ***Вѝе*** *стè грàждạне, не знàете кèе се кòпạ*. Формата на личното местоимение за 3 л. мн.ч. в говора на Припеците е **тѝạ**: ***Тѝạ*** *женѝте се òдạаше ф цръ̀квạ*.

1.2. Винителни форми

1.2.1. Винителни форми за единствено число

а) местоименни форми: **мѐне // мѐ̀не** за 1 л. ед.ч.

б) местоименни форми: **тѐбе // тѐ̀бе** за 2 л. мн.ч.

в) местоименни форми: **нѐгу**, **нèạ**, **нѐгу** 3 л. ед.ч.

За 1 л. ед.ч. винителната форма в северния подтип на разложкия говор е с два фонетични варианта **мѐне // мѐ̀не**: *Лѐлее, тạ ли ме зạпишà и* ***мѐне****!?*. Появата на двете форми е резултат от фонологични процеси, в които фонемата [***è***] в затворени срички в определени лексикализирани облици се реализира с позиционен вариант [**ѐ**]. С два фонетични варианта е и винителната форма на личното местоимение за 2 л. мн.ч. **тѐбе // тѐ̀бе**: ***Тѐбе*** *łè те гунѝ кѝчету*?. За 3 л. м.р. ед.ч. се употребява местоимението **нѐгу**: ***Нѐгу*** *фạнàạме за кум.*; за женски род формата е **нèạ**: *Ба,* ***нèạ*** *кѝчету гунѝ*. За среден род единствено число във винителен падеж се употребява местоимението **нѐгу**.

1.2.2. Винителни форми за множествено число

а) местоименна форма **нàс** за 1 л. мн.ч.:

*Пу **нàс** връвѐше, ąгą òдехме с дѐду тù зą дрвà и с уфùцте, сѐ пу **нàс**.*

б) местоименна форма **вàс** за 2 л. мн.ч.:

*Ут **вàс** сąм пò гледàлą, мą гуднùч’’ите вѐче тежѐ.*

в) местоименна форма **нùх** за 3 л. мн.ч.:

*Ут **нùх** ље гù зѐ тùą бръдòкви.*

1.2.3. Кратки винителни форми

а) кратки винителни форми за единствено число:

Формата за винителен падеж в 1 л. ед.ч. е **мѐ**: *Лѐлелее, тą ли **ме** зąпишà и мѐне?!* В много случаи тази форма е клитика, но след отрицателна частица ***не*** тя получава ударение: *Не **мѐ** ље видѐ?* За 2 л. ед.ч. винителен падеж се употребява кратката местоименна форма **тѐ**: *Йà не **тѐ** пузнàх. Чиѐ си тù мòмече?* В 3 лице ед.ч. формите съответно за трите рода са:

– **гу** // **гò** за 3 л. ед.ч. м.р.:

*Мą **гу** рąзбрàх вѐче кąкòф лош чувѐк е бùл.*

Акцентуваната форма **гò** се среща в позиция след отрицателната частица *не*: *Не **гò** пузнàх кувѐ е тавà детѐ.*

– **ą** // **йą** за 3 л. ед.ч. ж.р.

*Пратùли **ą** сą нą бòлницą ф Блąгоеф; Нąшлù **йą** сą кòткąтą нą пàте, уджùне дą **ą** стòпи препùшąнкàтą!*

– **гу** // **гò** за 3 л. ед.ч. ср.р.:

*Дѐй **гу** кąмйòнчету нą детѐту дą си ùгрą де, штѐ е сѐ.*

б) кратки винителни форми за множествено число:

– **нѐ** за 1 л. мн.ч.: *Кàм дą те вùдą, от не **нѐ** рùкąш, че се си укłепàл цàлийą.* Кратката винителна форма ***не*** се е появила вероятно поради нуждата от разграничаване между винителен и дателен падеж, чиито съкратени форми започват да съвпадат още в старобългарския период.

– **вѐ** за 2 л. мн.ч.:

*Не **ве** сąм вудувàлą не знàм ут гà.*

– ***ù // гù*** за 3 л. мн.ч.:

*Не **ù // гù** пузнàвąм нùх.*

1.3. Дателни форми

Дателните местоименни форми в говора на Припеците са само аналитични. В трето лице, единствено число те притежават и граматичната категория род. Аналитичните форми отличават северния подтип на разложкия говор от южния (Банско), в който са запазени и синтетични форми (Цонев/Tsonev 2008: 180 –181).

1.3.1. Дателни форми за единствено число

– **нą мѐне// нą мѐне** за 1 л. ед.ч.

– **нą тѐбе // нą тѐбе** за 2 л. ед.ч.:

***Нą мѐне** мù дàде фустàне мàмą, пą чѐ гу дàм сѐ **нą тѐбе**.*

– **нą нѐгу** за 3 л. м.р. ед.ч.:

Нạ нѐгу *му кажал ненга тава нешту.*

– **нạ нѐạ** за 3 л., ж.р., ед.ч.:

Нạ нѐạ*, Мàру, чùни мù се, ùч не ù ạресà пръ̀женòту.*

нạ нѐгу за 3 л., ср.р., ед.ч.:

Нạ нѐгу *мỳ дѐй д стàпạ в джòлувѐту сàму.*

1.3.2. Дателни форми за множествено число

– **нạ нàс** за 1 л., мн.ч.

– **нạ вàс** за 2 л., мн.ч.:

Нạ нàс *нù дудѐ вѐче тỳвạ дạ седùме, пạ* ***нạ вàс*** *кѐе нѐ вù дудѐе пу цàл дѐн нѐ знàм?*

– **нạ нùх** за 3 л., мн.ч.:

Нạ нùх *им вùкạạ Въ̀кувòту пłѐме.*

1.3.3. Кратки дателни форми

а) кратки дателни форми за единствено число:

– **мù** за 1 л. ед.ч.:

Łе ***мù*** *кạжà де, щѐе пà еднò и съ̀шту ми дỳмạш!*

– **тù** за 2 л. ед.ч.:

Нạ тѐбе ***тù*** *è фнòгу турмòс с тạвà учѐне.*

– **мỳ** за 3 л. м.р. ед.ч.:

Нạ нѐгу **мỳ** *è кạжàл нѐнгạ дѐду тù стàрйạ.*

– **ù** // **и** за 3 л. ж.р. ед.ч.:

Нạ мàч''а ти ***ù*** *рекỳх дạ не штàви вѐче бùłету ф гạрдùнаạтạ, мạ фнòгу ме услушà.*

– **мỳ** за 3 л. ср.р. ед.ч.:

Нạ нѐгу ***мỳ*** *дѐй дạ стàпạ в джòлувѐту сàму.*

б) кратки дателни форми за множествено число:

– **нù** за 1 л. мн.ч.

– **вù** за 2 л. мн.ч.

– **ùм** // **ù** за 3 л. мн.ч.:

Тạкà ***ù*** *вùкạạ нạ нùх Шипòкуве, инạче сạ Кạцàруве. Нạ нạ вàс кѐе* ***вù*** *викạạ ф Куприврłѐн?*

Тạкà ***ùм*** *сạ реклù дạ нạпрѐйạạ пàте, кạжàли* ***ùм*** *сạ ут съвѐтạ.*

По отношение на личните местоимения говорът на Припеците се свързва както с източните български говори, така и със западните. Форми на личните местоимения за 3 л. ед.ч. именителен падеж **тòй, т'à, тò** свързват говора с източнобългарските говори (БДА. OT/BDA. OT 2016: К № М 62, 66, 71, 79), а тези за трето лице, множествено число винителен и дателен падеж: **нùх**, **нạ нùх**, са западнобългарска особеност (БДА. OT/BDA. OT 2016, К № М 80, 82). Това съчетаване на езикови особености от двете български наречия се дължи на преходното място на разложкия диалект в ятовия изоглосен пояс, който е част от централнобългарската изоглосна зона.

Таблица 1. Лични местоимения в говора на Припеците

		Именителен падеж	Винителен падеж	Кратки винителни форми	Дателен падеж	Кратки дателни форми
Ед. ч.	1 л.	*йà*	*мѐне // мѐне*	*мѐ*	*нạ мѐне // на мѐне*	*мù*
	2 л.	*тù*	*тѐбе // тѐбе*	*тѐ*	*нạ тѐбе // нạ тѐбе*	*тù*
	3 л. м.р.	*тòй*	*нѐгу*	*гò // гу*	*нạ нѐгу*	*мỳ*
	3 л. ж.р.	*т'à*	*нѐạ*	*ạ // йạ*	*нạ нѐạ*	*ù*
	3 л. ср.р.	*тò*	*нѐгу*	*гò // гу*	*нạ нѐгу*	*мỳ*
Мн. ч.	1 л.	*нùе*	*нàс*	*нѐ*	*нạ нàс*	*нù*
	2 л.	*вùе*	*вàс*	*вѐ*	*нạ вàс*	*вù*
	3 л.	*тùạ*	*них*	*ù //гù*	*нạ нùх*	*ùм/ù*

2. Показателни местоимения

2.1. Показателни местоимения за лица и предмети

Показателните местоимения в съвременния български език са се развили от старобългарските показателни местоимения, които в историческия развой на езика са претърпели някои изменения (разширения) на първоначалната си форма (вж. Мирчев/Mirchev 1978: 182–186; Стоянов/Stoyanov 1980: 307–308). Например срв. стб. **тъ** с новобълг. *тò-зи, тò-с, тò-йа*; стб. **онъ** с новобълг. *òн-зи, òн'-а*; стб. **сь** с новобълг. диал. *с-òйа, с-ой* и т.н. Старобългарският език се е отличавал с богата демонстративна система, оформена от местоименията: **тъ, та, то; онъ, она, оно; овъ, ова, ово; сь, си, се**. Към тях се включва и анафоричното местоимение: **ꙗ, ѥ, и** (Мирчев/Mirchev 1985: 55). Старобългарските показателни местоимения са се употребявали в зависимост от пространствената близост ~ отдалеченост на посочвания обект спрямо говорещото лице. Местоимението **тъ** (**та, то**) се е ползвало за общо посочване на предмета, без да се определя неговата отдалеченост от говорещото лице. С местоименията **сь, си, се** са се посочвали близки лица и пред-

мети, а с **онъ, она, оно** – отдалечени. По-различна е била функцията на **овъ, ова, ово**, които са се употребявали при изброяване – „**овъ .... овъ же**“ или/и „противопоставяне“, „срещупоставяне“ „**овъ ... дроугъ**“. (ГСТБЕ/GSTBE 1991: 236; Мирчев/Mirchev 1985: 55–56).

Съвременните български диалекти разкриват пъстра картина с огромно разнообразие от форми (вж. БДА. ОТ/BDA. OT 2016, к. № 84–91). Тази пъстрота е резултат от „различни комбинации от словоизменителни (парадигматични) и деривационни морфеми, обединени от общи коренни морфеми *т-* и *(о)н-* и по-рядко *с-* и *ов-*“ (Велчева-Бояджиева/Velcheva-Boyadzhieva 1971: 227). Определянето на типологията на системата от показателни местоимения, както посочва Б. Велчева, е свързано с: 1) „коренните морфеми“, носители на основното демонстративно значение; 2) „словоизменителните (парадигматични) морфеми“ (показатели за род и число); 3) „показателните частици (постфинални деривационни морфеми)”; 4) усилващите показателното значение форманти (модификационни морфеми) (Велчева-Бояджиева/ Velcheva-Boyadzhieva 1971: 227–235).

В зависимост от наследените от **старобългарски местоименни елементи *(-т-, -с-, -н-, -в-)*** в българските диалекти са налице три модела демонстративни системи: тричленен, двучленен и евентуално едночленен (вж. БДА. ОТ/BDA. OT 2016, к. № М 93).

Най-архаичен и най-близък до старобългарската показателна система е *тричленният модел*. Той има два подтипа, условно означавани като *източен* и *западен*. В *източния* подтип показателните форми са образувани с коренните съгласни *-т-, -с-, -н-* (*тòа*, *сòа, нòа)*. Териториално този вид тричленна система обхваща югоизточния ареал – родопските и отчасти тракийските говори. *Западният* подтип е изграден с формантите *-т-, -в-, -н-*. Разпространен е в българските диалекти в Морава в Царибродско (Димитровградско) и в Босилеградско, в Трънско, Кюстендилско, Разложко, Скопско, Велешко, Прилепско, Охридско и Дебърско (вж. БДА. ОТ/BDA. OT 2016, к. № М 93). Най-разпространен в българските диалекти е *двучленният модел*. В зависимост от наследената от старобългарски местоименна основа той има три диалектни подвида: а) с морфеми *-т-, -н-* (*тòзи // тòйа ~ òнзи // он*), разпространен в по-голямата част на българската езикова територия и в книжовния език; б) с морфеми *-т-, -с-* (*той ~ сой*) в Корчанско; в) с морфеми *-т-, -в-* (*тòа ~ вòа // во)* във Воденско и в Леринско (вж. БДА. ОТ/BDA. OT 2016, к. № М 93). В границите на българското езиково землище – в Костурско, Гевгелийско, Кукушко, Североизточносолунско – се среща още по-опростен тип демонстративност. Моделът условно може да бъде означен като *едночленен*, защото местоименните облици са образувани само от един коренен формант *т-*: *той, тòа, татỳо* (БДА. ОТ/BDA. OT 2016, к. № М 93; Христова/Hristova 2003: 13, 156).

Друг съществен елемент в структурата на показателните местоимения са **постфиналните показателните частици** (деривационни морфеми), които ги разграничават от третоличните (*онд̀ – онд̀ва*). Най-новите лингвоге ографски данни разкриват тяхното разнообразие върху българската езикова територия (БДА. OT/BDA. OT 2016, к. № 84–91). В зависимост от наследените от старобългарски местоименни елементи в северния тип на разложкия говор са регистрирани два модела демонстративни системи – тричленен и двучленен (БДА/BDA 1974: к. № 198).

2.1.1. Тричленен модел (с местоименни елементи *т-, н-, в-*)

Той е характерен за речта на възрастното поколение. Системата от този тип изгражда следната парадигма:

а) показателни местоимения за близки лица и предмети (< стб. тъ, та, то):

	Единствено число	**Множествено число**
м.р.	*тòа̨*	*тùа̨* (за трите рода)
ж.р.	*тàа̨*	
ср.р.	*та̨вà*	

Тòа̨ *шкаф ут гà è?*
Тàа̨ *фа̨нèла̨ е муйà.*
Та̨вà *детè не гò знàм.*
Кùу кòмби чè избùра̨ме. ***Тùа̨*** *łе тùка̨?*

б) показателни местоимения за близки лица и предмети за изразяване на пространствено срещупоставяне/противопоставяне (< стб. овъ, ова, ово):

	Единствено число	**Множествено число**
м.р.	*òве*	*увùа̨* (за трите рода)
ж.р.	*увàа̨*	
ср.р	*увòва̨*	

Бè, не чè тòа̨ нош, дѐй ***òве*** *тùва̨.*
Ф ***увàа̨*** *турбà гу тùри тòа̨ кòра̨ф łѐп.*
Увòва̨ *ч’’исè нѐма̨ да̨ гу бàра̨ш.*
Увùа̨ *тùва̨ са̨ твуùте гùменùци.*

в) показателни местоимения за далечни лица и предмети (< стб. онъ, она, оно):

	Единствено число	Множествено число
м.р.	*òне*	*унùа* (за трите рода)
ж.р.	*унàа*	
ср.р	*унòва*	

Òне *сат ùска дèе пò-дибòк.*
Ф ***унàа*** *тепцùйа гу тỳри да се печѐ.*
Унòва *там балтùче ùска се мàане.*
Унùа *кòмби ù тỳреш ф трапò.*

Структурно показателните местоимения от тази система се образуват, като към коренните морфеми *т-, он-, ов-* се прибавят **словоизменителните морфеми** (показатели за род и число): *-о, -а, -и* (*т-ò-а, т-à-а, т-а-вà, т-ù-а, ув-à-а, ув-ò-ва, ув-ù-а, ун-à-а, ун-ò-ва, у-нù-а* и т.н.). Към тях се присъединяват и **постфиналните деривационни морфеми** (показателни частици с демонстративно значение):

а) частица ***-йа (а)***

Тя се свързва с форми за м.р. *(тò-а)*, ж.р. *(тà-а, увà-а, унà-а)* и множествено число *(тù-а, увù-а, унù-а.).* Формите, образувани с нея, са най-разпространени върху българското езиково землище (вж. БДА. OT/BDA. OT 2016, к. к. № 84–91).

б) частица ***-ва*** се свързва с облици от среден род (*та-вà, увò-ва, унò-ва*).

Трудно е разграничаването на деривационна и парадигматична морфема в контаминираната показателна форма *тòве* (м.р. ед.ч.) в Разлог. Такава форма се среща също и в Трънско (*тòвай*) (Велчева/Velcheva 1971: 229).

На функционално равнище в разглежданите разложки диалекти е налице:

1) Общобългарското бинарно противопоставяне *близост ~ отдалеченост* на посочвания обект спрямо говорещото лице: *тòа ~ òне; тàа ~ унàа, тавà ~ унòва, тùа ~ унùа*. Например: *Куù кòмби чѐ избùраме. Тùа ѣе тỳка ели унùа нанàм?*

2) Съхранена е и функцията за изразяване на срещупоставяне (противопоставяне) на близки предмети в пространството чрез показателните форми: *òве, увàа, увòва, увùа*, които влизат в корелативни отношения: *тòа ~ òве; тàа ~ увàа; тавà ~ увòва; тùа ~ увùа.* Например: *Бѐ, не чѐ* ***тòа*** *нош 'нож', дѐй* ***òве*** *тỳва! Ф* ***тàа*** *ѣе чàнта да гу тỳра ели ф* ***увàа*** *тỳва?*

3) Освен при местоименията, тройна съотнесеност в разложките диалекти е налице и при показателните местоименни наречия: *тỳка ~ тỳва ~ там; натỳка ~ натỳва ~ нанàм* 'натам'~ *нанàм* 'насам'. Те имат висока чес-

тота на употреба в драглищкия диалект: *Увùа дрèи ги дѐй* ***тȕва, нава̀м!***; *Тава̀ детѐ* ***тȕка***; *Тùа ле* ***тȕка*** *ели унùа* ***нана̀м.***; *Йѐла* ***тȕва****, дѐка врăвùш сѐ* ***нана̀м***. Същата реализация имат показателните форми (местоимения и наречия) и в трънския говор, описани от Ж. Щерева (Щерева/Shtereva 1987: 476–478). В Трънско обаче са регистрирани и три показателни местоименни частици: *ѐте, ѐве, ѐне* (*Ѐве ги ба̀бете дека си зборȕйу*), които кореспондират със тричленната демонстративна система в говора (пак там: 478). Тези частици не се откриват в разложкия говор. С демонстративно значение в него е частицата *йа* ‘ето’ (*Йà гу тȕка*). Двата диалекта се диференцират и по членните морфеми, чийто развой също е свързан с показателните местоимения: трънският говор се отличава с троен определителен член, докато в Разложко такъв не се е развил.

2.1.2. Двучленен модел (с местоименни елементи *т-, н-*)

Това е най-разпространеният модел върху българската езикова територия (вж. БДА. ОТ/BDA. OT 2016, к. № М 93). Той е характерен и за книжовния език. В говора на Припеците се среща в речта на по-младото население. В третия том на Българския диалектен атлас (БДА/BDA 1974, к. № 198, ком: 150–151) двучленната система от този тип е картографирана за следните пунктовете в Разложко – Елешница, Банско, Бачево, Якоруда, Бабяк. Може да се предположи, че двучленната система в тези диалекти изначално е била тричленна, но поради своя нестабилен характер формите с компонент *-в* са отпаднали, а тяхната функция се поема от местоименията *то̀а, та̀а, тава̀, тùа*. Това води до редуциране на членовете на системата, до нейното опростяване и промяна на модела. Вероятно процесът е завършил в недалечното минало, защото такова преустройване в момента се наблюдава в горнодраглищкия диалект. При проучването на говора ус-танових, че тричленната система е характерна само за речта на възрастното население (информатори над 80 години). Тя постепенно отстъпва място на разгледаната погоре двучленна система, която отличава речта на по-младите. Така на практика в момента в говора на Припеците функционират две системи до окончателното установяване на втората (двучленна).

Двучленната показателна система с местоименни елементи *т-*, *н-* в северния подтип на разложкия говор има следния вид.

а) показателни местоимения за близки лица и предмети:

	Единствено число	**Множествено число**
м.р.	*то̀а*	*тùа* (за трите рода)
ж.р.	*та̀а*	
ср.р.	*тава̀*	

б) показателни местоимения за далечни лица и предмети:

	Единствено число	Множествено число
м.р.	*òне*	*унùа̨* (за трите рода)
ж.р.	*унàа̨*	
ср.р.	*унòва̨*	

Развоят на демонстративната система в разложкия говор потвърждава изказаното от Б. Велчева схващане, че тричленната система преминава през два етапа в своето развитие: „1. тричленна система, в която локалното значение е определящо; 2. тричленна система, резултат от по-голяма степен на обобщаване на значенията, в която **тъ** започва да се употребява като носител на по-общо значение, независимо от пространствената отдалеченост на предмета“, т.е. разширява своите функции (Велчева-Бояджиева/Velcheva-Boyadzhieva 1963: 129). Опростяването на тричленния модел в двучленен авторката определя като „процес на разширяване на обсега на втория член на системата *-т-* и изчезването на първия член **сь**...“ поради по-слабо изразена „дейктичност и конкретност в своето значение“ (пак там: 131). В резултат на този процес местоимението с формант *-т-* разширява своите функции и става устойчив член на системата.

Устойчива на промените се оказва единствено тройната система при местоименните наречия: *тùка̨ ~ тùва̨ ~ там; на̨тùа̨к ~ на̨тùва̨ ~ на̨нàм (на̨нàмце)* ‘натам’~ *на̨вàм (на̨вàмце)* ‘насам’. Наречията, образувани и от трите основи (*т-, н-, в-*), функционират активно в речта и на по-младите.

2.2. Показателни местоимения за признаци

2.2.1. Форми на показателните местоимения за признаци в единствено число

а) за м.р. ед.ч.: **та̨кòф, ѝна̨коф:**

Та̨кòф *убàф думàт не си йàла̨.*

б) за ж.р. ед.ч.: **та̨квàа̨**, **ѝна̨ква̨:**

Та̨квàа̨ *гуѣ̀ма̨ кòмба̨ не си вижда̀ла̨.*

в) за ср.р. ед.ч.: **та̨кòва̨**, **ѝна̨кву:**

Ѝна̨кву *се пѣтѐше, не йѐ та̨кà.*

2.2.2. Форми на показателните местоимения за признаци в множествено число

Формите на показателните местоимения за признаци в множествено число и за трите рода са ***та̨квиùа̨***, ***ѝна̨кви***: ***Та̨квиùа̨*** *ѣе бѣ̀еме хòра̨та̨ еднò врѣ̀ме*; ***Ѝна̨кви*** *прѐжди се купува̨аше.*

2.3. Показателни местоимения за число и количество

Показателните местоимения за число и количество в говора на Припеците са **то̀лку** и **то̀лкува̧**:

То̀лкува̧ *фнѐгу вѐда̧ течѐше ут ва̀дата, та на̧ва̧дѝх ца̀ла̧та̧ га̧рдѝна̧.*

То̀лку *ѣе е гудѝни тѝа, кълку мѐне?*

Когато се посочва големина на лица и предмети, се употребяват следните форми:

а) за м.р., ед.ч. ***то̀ѣе̧ѐф***

б) за ж.р., ед.ч. ***то̀ѣе̧ѐва̧***

в) за ср.р. ед.ч. ***то̀ѣе̧ѐву***

г) за мн. ч. и за трите рода се употребява местоимението ***то̀ѣе̧ѐви***:

Кълку ма̀ ч'а̧ ти си, ***то̀ѣе̧ѐф*** *си на̧ра̀съл гуѣ̀м.*

То̀ѣе̧ѐва̧ *ка̀шта̧ сгра̧дѝ, па̧ сѐ са̧ма̀ т ̑си седѝ там.*

Йа не са̀м виждува̀ла̧ то̀ѣе̧ѐву за̧йрѐ.

То̀ѣе̧ѐви *па̧ ко̀лци чѐ ту̀ри на̧ дума̀тите!*

III. Заключение

Изложените и анализирани по-горе данни за съвременното състояние на личните и показателните местоимения в разложкия говор позволяват да бъдат направени следните обобщения:

1. По отношение на личните местоимения говорът на Припеците се свързва както с източните български говори, така и със западните. Форми на личните местоимения за 3 л. ед.ч. именителен падеж **то̀й, т'а̀, то̀** свързват говора с източнобългарските говори (БДА. OT/BDA. OT 2016 K № M 62, 66, 71, 79), а други като формите за трето лице, множествено число във винителен и дателен падеж: **нѝх**, **на̧ нѝх**, са западнобългарска особеност (БДА. OT/BDA. OT 2016 K № M 80, 82). Това съчетаване на особености се дължи на преходното място на разложкия диалект между двете основни български наречия.

2. В диалектите от северния тип на разложкия говор се реализират два типа системи на показателните местоимения – тричленна (архаична) и двучленна (нова). Архаичната показателна система в говора е от *западен* подтип. Тя има нестабилен характер – неустойчива е и се преустройва пред очите ни.

3. Чрез тройната показателна система част от диалектите в разглеждания тук район осъществяват типологическа връзка с българските говори в Поморавието, Царибродско (Димитровградско), Босилеградско, Трънско, Кюстендилско, Скопско, Велешко, Прилепско, Охридско и Дебърско, както и с югоизточните родопски и някои тракийски говори. От последните обаче се отличава по формообразуване: по различните местоименни елементи, както и по значително по-малкия брой показателни словоформи поради отсъствието на допълнителни облици, образувани чрез модификационни морфеми.

4) Появата на новия двучленен демонстративен тип в разложкия говор – след отпадането на показателните форми с формант *-в-* и разширяването

на функцията на тези с компонент *-т-*, отразява общобългарската закономерност на преход от трикомпонентен към двукомпонентен модел.

ЛИТЕРАТУРА

Алексиев 1931: *Алексиев, Н.* Разложкият говор. – *Македонски преглед*, № 1, с. 91–124.

БДА 1975: *Български диалектен атлас. Т. III. Югозападна България*. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

БДА. ОТ 2016: *Български диалектен атлас. Обобщаващ том IV. Морфология*. София, Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“.

Велчева-Бояджиева 1963: *Велчева-Бояджиева, Б.* Към въпроса за изчезването на тричленната показателна система в българския език. – В: *Славистичен сборник*. София, Издателство на Българската академия на науките, с. 129–139.

Велчева-Бояджиева 1971: *Велчева-Бояджиева, Б.* Показателните местоименни форми в българските говори. – *Известия на Института за български език*, кн. 20, с. 227–238.

Видоески 1987: *Видоески, Б.* Фонолошкиот и прозодискиот систем на говорот на селото Елешница (Разлошко). – В: *Прилози МАНУ. Одделение на лингвистика и литературна наука.* Скопје, 12, № 1, с. 7–36.

ГСТБЕ 1991: *Граматика на старобългарския език*. София, Издателство на Българската академия на науките.

Илиева 2018: *Илиева, Л.* Българският първообраз на „Додатък към санктпетербургските сравнителни речници“ (Cod. Kop. 31 в Копитаровата сбирка в Народната и университетска библиотека в Любляна). – *Език и литература*, № 3–4, с. 225–253.

Караџић 1822: *Караџић, В.* Додатак к Санктпетербургским сравнитељним рјечницима свију језика и нарјечија, с особитим огледима бугарског језика. У Бечу.

Кочев 1968: *Кочев, Ив.* Фонетични и фонологични промени на *ê* < *Ѣ* в говорите около ятовата граница. – *Известия на Института за български език*, кн. 16, с. 437– 455.

Кочев: 1980: *Кочев, Ив.* Характеристика на говорите (в Пиринския край). – В: *Пирински край. Етнография, фолклорни и езикови проучвания*. София, Издателство на Българската академия на науките, с. 625–647.

Мирчев: 1936: *Мирчев, К.* Черковни текстове на разложки говор от средата на миналия век. – *Македонски преглед*, год. 10, № 3–4, с. 61–84.

Мирчев 1939: *Мирчев, К.* Черковни песни на разложки говор от средата на XIX век. – *Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет*, № 35, с. 1–33.

Мирчев 1978: *Мирчев, К.* Историческа граматика на българския език. София, Издателство на Българската академия на науките.

Мирчев: 1985: *Мирчев, К.* Старобългарски език. София, Издателство на Българската академия на науките.

Молеров: 1905: *Молеров, Д.* Вторичното ударение в разложкия говор. – *Известия на Семинара по славянска филология*, 1, с. 173–182.

Молерови 1954: *Молерови, Д. и К.* Бележки по разложкия говор. – В: С*бНУ*, кн. 48, с. 9–16; с. 429–574.

Стойков 1962: *Стойков, Ст.* Един особен случай на палатализация в българския език (Преглас на съгласните *к', х'* в *ч', ш'* в говора на гр. Банско). – *Известия на Института за български език*, кн. 8, с. 243–245.

Стойков 1971: *Стойков, Ст.* Новая первая палатализация в болгарском языке. (Изменение согласных [к'], [г'] в [ч'], [ц] в разложском говоре). – В: *Исследования по славянскому языкознанию*. Москва, Издательство „Наука“, с. 375–380.

Стоянов 1980: *Стоянов, Ст.* Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология. София.

Тодоров 1939: *Тодоров, Цв.* Двойното ударение в българския език. – *Списание на БАН*, 58, с. 107–202.

Христова 2003: *Христова, Ев.* Българска реч от Албания. Говорът на село Връбник. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски“.

Цонев 2008: *Цонев, Р.* Говорът на град Банско. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски“.

Цинзов 2008: *Цинзов, Л.* Особености на разложкия говор. Пловдив, Издателство „Хоризонти“.

Щерева 1987: *Щерева, Ж.* Съвременно състояние на показателната система в трънския говор в СФРЮ – *Български език*, кн. 6, с. 476–480.

Bernard 1959: *Bernard, R.* Quelques mots d'emprunt dans le dialecte de Razlog d'après le tome XLVIII du Сборник за народни умотворения. – *Балканско езикознание*, № 1, с. 87–117.

Bernard 1962: *Bernard, R.* Le vocabulaire du dialecte de Razlog (Suite). – *Балканско езикознание*, № 4, с. 81–106.

Bernard 1960: *Bernard, R.* Étude de quelque mots du dialecte du Razlog d'après le tome XLVIII du Сборник за народни умотворения. – В: *Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски*. София, Българска академия на науките, с. 349–377.

REFERENCES

Aleksiev 1931: *Aleksiev, N.* Razlozhkiyat govor. – *Makedonski pregled*, N 1, Sofia, s. 91–124.

BDA. OT 1975: Balgarski dialekten atlas T. III. Yugozapadna Balgaria. Sofia, Akademichno Izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".

BDA 2016: Balgarski dialekten atlas. Obobshtavasht tom IV. Morfologiya. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite "Prof. Marin Drinov".

Bernard 1959: *Bernard, R.* Quelques mots d'emprunt dans le dialecte de Razlog d'après le tome XLVIII du Сборник за народни умотворения. – *Balkansko ezikoznanie*, 1, s. 87–117.

Bernard 1960: *Bernard, R.* Étude de quelque mots du dialecte du Razlog d'après le

tome XLVIII du Sbornik za narodni umotvoreniya. – In: *Ezikovedsko-etnografski izsledvaniya v pamet na akad. St. Romanski*. Sofia, s. 349–377.

Bernard 1962: *Bernard, R.* Le vocabulaire du dialecte de Razlog (Suite). – *Balkansko ezikoznanie*, N 4, s. 81–106.

GSTBE 1991: Gramatika na starobalgarskiya ezik. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Hristova 2003: *Hristova, Ev.* Balgarska rech ot Albania. Govorat na selo Vrabnik. – Blagoevgrad, Universitetsko izdatelstvo "Neofit Rilski".

Ilieva 2018: *Ilieva, L.* Balgarskiyat parvoobraz na "dodatak kam sanktpeterbugskite sravnitelni rechnitsi" (Cod. Kop. 31 v Kopitarovata sbirka v Narodnata i universitetska biblioteka v Lyublyana. – *Ezik i literatura*, N 3–4, s. 225–253.

Karadžić 1822: *Karadžić, V*. Dodatak k Sanktpeterburgskim sravniteljnim rječnicima sviju jezika i narečija, s osobitim ogledima bugarskog jezika. U Beču.

Kochev 1968: *Kochev, Iv*. Fonetichni I fonologichni promeni na *ê* < *Ѣ* v govorite okolo yatovata granica. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik,* kn. 16, s. 437– 455.

Kochev 1980: *Kochev, Iv*. Harakteristika na govorite (v Pirinskiya kray). – In: *Pirinski kray. Etnografiya, folklorni I ezikovi prouchvaniya.* Sofia, s. 625–647.

Mirchev 1936: *Mirchev, K.* Cherkovni pesni na razlozhki govor ot sredata na minaliya vek. – *Makedonski pregled*, god. 10, N 3–4, s. 61–84.

Mirchev 1939: Mirchev, K. Cherkovni pesni na razlozhki govor ot sredata na XIX vek. – *Godishnik na Sofiyskiya universitet. Istoriko-filologicheski fakultet*, N 35, s. 1–33.

Mirchev 1978: *Mirchev, K.* Istoricheska gramatika na balgarskiya ezik. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Mirchev 1985: *Mirchev, K.* Starobalgarski ezik. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Molerov: 1905: *Molerov, D.* Vtorichnoto udarenie v razlozhkiya govor. – *Izvestiya na Seminara po slavyanka filologiya*, N 1, s.173–182.

Molerovi 1954: *Molerovi, D. i K.* Belezhki po razlozhkiya govor. – *SbNU*, N 48, s. 9–16.

Shtereva 1987: *Shtereva, Zh*. Savremenno sastoyanie na pokazatelnata sistema v transkiya govor v SFRYU. – *Balgarski ezik*, № 6, s. 476–480.

Stoyanov 1980: *Stoyanov, St.* Gramatika na balgarskiya knizhoven ezik. Fonetika i morfologiya. Sofia.

Stoykov 1962: *Stoykov, St.* Edin osoben sluchay na palatalizatsiya v balgarskiya ezik (Preglas na saglasnite *к', х'* в *ч', ш'* v govora na gr. Bansko). – *Izvestiya na Instituta za balgarsi ezik*, kn. 8, s. 243–245.

Stoykov1971: *Stoykov, St.* Novaia pervaia palatalizatsiia v bolgarskom iazyke. (Izmenenie soglasnykh [к'], [г'] в [ч'], [ц] v razlozhkom govore). – In: *Issledovaniia po slavianskomu iazikoznaniiu*. Moskva, Izdatelstvo "Nauka", s. 375–380.

Todorov 1939: *Todorov. Ts.* Dvoynoto udarenie v balgarskiya ezik. – *Spisanie na BAN*, 58, s. 107–202.

Tsinzov 2008: *Tsinzov, L.* Osobenosti na razlozhkiya govor. Izdatelstvo "Horizonti", Plovdiv.

Tsonev 2008: *Tsonev, R.* Govorat na grad Bansko. Blagoevgrad, Universitetsko izdatelstvo "Neofit Rilski".

Velcheva-Boyadzhieva 1963: *Velcheva-Boyadzhieva, B.* Kam vaprosa za izchezvaneto na trichlennata pokazatelna sistema v balgarskiya ezik. – In: *Slavistichen sbornik.* Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite, s. 129–139.

Velcheva-Boyadzhieva 1971: *Velcheva-Boyadzhieva, B.* Pokazatelnite mestoimenni formi v balgarskite govori. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, kn. 20, s. 227–238.

Vidoeski 1987: *Vidoeski, B.* Fonoloshkiot I prozodiskiot system na govorot na seloto Eleshnitsa (Razloshko). – In: *Prilozi MANU. Oddelenie na lingvistika I literaturna nauka.* Skopje, 12, N 1, s. 7–36.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Образци от говора

Штѐ е сам рабутѝла йà

Ут петнàесе гудѝни сам зaудѝла с уч’ ̆ тѝ Рѝсте за дръвà пу гурàта пу Маслàре, да прàшим с бàба ти Дѐша. Утàм се сме суфпанàли пу Пупòву бръду, па и урѐхме нагòре, за сену одѐхме. И кат станà тѐчеесѐту па ч’ѝч’ун’’ рабòтехме. Кàтоо^у^, ка се е рабутѝлу, бàба, а сѐ одаа ле ут два-тринàесе гудѝни да рабòтаа? Òдаа нѝшту. И кат се уженѝхме, а па ф тѐчеесѐту, а па децàта да удѝмаш – и сме цал живòт ф изѐт’. Кòмби смѐ садѝли и смѐ жнàли нàръце сус срѣпуве, сус срѣп жнѐхме и с уфцѝте с бàба Àна сам удѝла. А па зѝмну врѐме уфцѝте беа на пуйàту. Дѐду седѐше там.

С ỳч’у ти Рѝсте се и перѐхме и кàрахме, ма ѝска да врѣвѝм. Пѐши и с вулòве òдехме нагòре в гурàта за дрѣвà. Йдеме, впрегнàли сме, некадърни сме, ма ч’ѐ кàраме дрѣвà òти тàте ѝска д ̆ ѝе нѐкаде да чарувà, да дунесѐ нѐкуй леф. Утàм удила сам и на Предѐл да сàда бòрчета ф Тѝшету нанàм. С нан ̆ ти Вѐла Кòтевàта там рабутѝхме, дѐка ле не сме удѝли. Сегà вѝкаа тѐшку им е, ми на нàс ле ни беше лѐку. С бàба Àна Пукневàта утỳка чѐ стàнеме и на Крòтеф чочур чѐ усàмнеме. Там не е угрѐлу сънцету, па на Рàвните мòчуре ч’ ̆ ѝем да субѝраме сѐно. Лѐлее, т’а бѐше кату маш гуркàта. „Àйде, Штерйàнку, àйда да врѣвѝм“ се така вѝкаше. Станàли сме и уцỳтра ф два сàату, àйда гòре да усàмнеш. Пѐши сме удѝли удѐка тугà прѐвос, тугà нѐмаше таквѝа прѐвозе, кой ч’ѐ те кàра с карỳцата. Карỳците пк тѐчеесѐту рабòтааше. Кує по-напрѐш да се рабòти. Утỳка на Сѐмкуву сам карувàла ранà. Тàте там кàраше трỳпе. Йа у тỳва с магàренцѐту, с двѐ-три жѐни, с них ѝда да кàрам ранà да йаддà вулòвету. Тугà бѐше мизерѝай, ми! И дубрѐ че дуйдѐ тѐчеесѐту, òти и ду днѐсч’а ч’е има хора ф селòту ф кулѝби òште да живѐйаа. Ма пукрàдуа тѝа и си напрѝа кàшти. Двàесе и четѝри гудѝни рабутѝх ф тѐчеесѐту и четѝринàесе на Рełѐтата на Бàне. Па пу нѝвите цал живòт! И така живòту прутѐче.

Щеряна Тодорова Найдина, 87 г.,
Горно Драглище

Стàрата кàшта

Ета дѐка се сам рудѝла – ф стàрата кàшта, на плуштàду бѐше. Знàеш ле кувѝ живѐ ехме тàм: бàба Ана, бàба Сефѐрина, бàба Смилѐна, дѐду Зàре и нѝе

деца̀та и чѝчу и на̀на. Ф чѐтери ста̀и. Ф една̀та ста̀йа чѝчу и на̀на, ф дру̀гата ста̀йа нѝе деца̀та. До̀лу бѐше сто̀ката. Спѐхме на на̀р, навàłехме се пу сѐдем чувѐка и се пукрѝвахме с łѐнени чѐрджи, а не ѐ кат сега̀, сѝчку фърлłете. Бра̀ту Рѝсте и йà се смѐ рудѝли ф ста̀рата ка̀шта и сестра̀та Ма̀ра, Са̀нка и За̀ре вѐче ф но̀вата. Ф ста̀рата дѐду ѝмаше бузаджѝйница. Напра̀веше бузà, чебу̀ци, петłѐта, таквѝа рабо̀ти. Йà бѐх на петна̀есе гудѝни,ага се рудѝ За̀рете. Ма̀ма бѐше сѐ бо̀лна. Йа гу глѐда̀х. Утишлà сам ф учѝлище и т се вр̀на, ч'е му ту̀ра ва̀зелу ф уста̀та – за̀хар и łѐп утѐпиш и му дадѐш ва̀зелчѐту да смо̀а. Иска да гу смѐниш. Тугà бѐа пустѝлци, не ѐ кату се па̀мперси. То̀й ѝска да ме уважàва. Вѝж ко̀łецѐф е нара̀сал. А на бра̀ту Рѝсте е пу мѐне трѝ гудѝни. Ста̀рите ка̀шти бѐа здра̀ви. Е та̀а съ̀ба на пłѐвната е от ста̀рата ка̀шта на дѐду ти Ва̀не.

Го̀твехме утго̀ре, вѝкахме му уджцѐк. Зака̀чахме верѝджи'и, ту̀риме во̀да да вру̀, гърнѐнцету бо̀п и дръвà да гурѝ. Не ѐ кат се ф тѐнджурѝте. Ка̀łену гърнѐнце. И сѐтне кат сѐднехме на еднà суфрà: "А̀йде, турѐйте суфра̀та да вечѐреме". Нарѐдим се на суфà̀рта, Йадѐм фрѐт и ут еднà пънѝца цръпѐм. Йадѐм бо̀п, целувà̀рчи, тавà е цѐкло, сфà̀рену с лу̀к и уцѐт; чеканѐ, ко̀мби печѐхме ф пепелтà, мѐłку прѐсну. Надро̀бада мѐłку и łѐп и фрѐт йадѐм.

Ф са̀бута се мѐсеше łѐп на̀ръце за еднà̀та недѐłe и кат се изедѐ па ч'ѐ месу̀вame. Ф нущувѝте мѐсааше. Тавà е курѝту да се мѐси łѐп ут дръво̀ напрѐ-ено. Та̀м месу̀вааше łѐбу. Ф пѐшти се печѐше. Напрѐйаше и шу̀пла и пуłѐйник. Брашно̀ту за łѐбу се мѐłеше фуф вуденѝцата. Ниѐ има̀хме вуденѝца, дѐду мѐ-łеше та̀м, то̀й си бѐше вуденичѐр. Па ф недѐłe и гà си ѝма пра̀зник, тѝа женѝте се ддааше ф цръ̀квà. Йà не ддех фно̀гу, ма ма̀ма сѐ си ддеше ф цръ̀квà. Едно̀ врѐме се субѝрахме и на пупрѐлч'и с дру̀шчите, предѐхме, чичу̀н'' нѝжехме.

Щеряна Тодорова Найдина, 87 г.,
Горно Драглище

✉ *Гл. ас. д-р Катерина Ушева*
Секция за българска диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assist. Prof. Dr. Katerina Usheva*
Department of Bulgarian Dialectology and Linguistic Geography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria